

tarixi atlası" (2009) kimi fundamental elmi nəşrlər işiç üzü görüb. Onun "Heydər Əliyev və milli tarixi yadداşın bərpası" (2003), "İntibahın 15 il" (2010) monoqrafiyaları ümummilli lider Heydər Əliyevin ideyalarının aşasdırılmasına həsr olunmuşdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyev deyir ki, görkəmli şəxsiyyətlər xalqın zəkasını, elmini, mədəniyyətini, manəviyyatını dünyaya nümayiş etdirirlər. Ulu öndərin müəyyənəlsədiriyi bu missiya digər ziyalılar kimi akademik İsmayıllı Hacıyev tərəfindən də uğurla davam etdirilir. Onun Azərbaycan tarixinin köklü problemləri, xüsusilə, Naxçıvan və naxçıvanlılarla bağlı Rusiyadan, Türkiyənin, Misirin, Qazaxistandan, Türkmenistandan, İranın nüfuzlu elmi nəşrlərində işiç üzü görən əsərləri, beynəlxalq səviyyəli sammit, simpozium və elmi konfranslarda yadda qalan çıxışları dediklərimizin əyani sübutudur. Onun indiyə kimi 30-a yaxın monoqrafiya, kitab, kitabçı, dərs və tədris vəsaiti, 230-dan artıq elmi məqaləsi nəşr olunmuşdur ki, onlardan da 40-a yaxın məzəh xərci ölkələrin elmi nəşrlərində çap edilmişdir.

Akademik İsmayıllı Hacıyevin AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin "Xəbərlər" jurnalının baş redaktoru, AMEA-nın "Məruzələr" və "Xəbərlər" jurnallarının, Naxçıvan Dövlət Universiteti "Elmi əsərlər" məcmuəsinin, Türkiyədə nəşr olunan "Dialoq Avrasiya" və "Meridian" dərgilərinin redaksiya heyətinin üzü kimi göstərdiyi xidmətlər onun elmi fəaliyyətində mühüm yer tutur. O, 2001-ci ildə ABŞ-in Bioqrafiya İnstitutu tərəfindən "İlin adamı" adına layiq görülmüş, 2002-ci ildə Nyu-York Elmlər Akademiyasına, 2006-ci ildə "Dialoq Avrasiya Platforması"na üzv seçilmiş, 2007-ci ildə akademik Y.Məmmədəliyev adına mükafat və medalla, 2010-cu ildə isə ABŞ-in Bioqrafiya İnstitutun qızıl medalı ilə təltif olunmuşdur. Elm sahəsində qazandığı uğurlara görə 2009-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Geniş elmi və pedagoji fəaliyyət göstərən akademik İsmayıllı Hacıyev həm də Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edən, vətəndaşlıq möqeyi, vətənşəhərliyə mis-siyasi ilə seçilən alimlərdən biridir. Əvvəllər Naxçıvan MR Ali məclisinin, 2005-ci ildən isə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilmişdir.

Biz xalqımızın böyük ziyalı olduğunu, cəfəkəş alimini, görkəmli elm təşkilatçısını yubileyi münasibətilə təbrik edir, ona tükənməz yaradıcılıq enerjisi, səmərəli və məhsuldar elmi fəaliyyət, şəxsi həyatında uğurlar arzuluyırıq.

Заслуженный представитель научной элиты Азербайджана

Резюме

В статье сообщается о научно-педагогической деятельности академика Ислама Гаджиева.

Valuable representative of Azerbaijan science

Summary

The article is dedicated to the scientific-pedagogical activity of academician Ismail Haciyev.

Bir sıra peşələrə tələbatın monitorinqi barədə

Mətləb Aslanov

Təhsil Problemləri İnstitutunun aparıcı elmi işçisi

XX əsrin sonlarında müstəqilliyini əldə etmiş xalqımız yeni tarixi dönmədə milli inkişaf və milli mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi yoluna qədəm qoymuşdur. Xalqın bu tarixi dövründə ulu öndər Heydər Əliyevin məsilsiz xidmətləri olmuşdur. Sevindirici haldır ki, bu gün həmin xətt möhtəşəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir.

Müasir dönyada öz mövqeyinə görə seçilən dövlətlərdən biri olan müstəqil respublikamızda təhsil xüsusi diqqət yətirilir, bu sahədə köklü islahatlar aparılır. Dünyəvi və demokratik bir ölkə kimi tanınan Azərbaycanın inkişafı üçün milli təhsilimizdə aparılan islahatlar xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Peşə təhsili sistemindəki yeniliklər də bu ümumxalq əhəmiyyətli işin məntiqi davamıdır. Burada əsas məqsəd cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla peşə təhsilinin keyfiyyətini yüksəltmək, onun inkişafını təmin etməkdir. Bununla əlaqədər peşə təhsilinin keyfiyyətini fərqləndirən amillər, ilk növbədə peşə təhsilinin məzimunu, müəllim hərəkəti, məsələləri yenidən nəzərdən keçirilir.

İslahatın zəruriyi baxımından peşə təhsil sektorunun inkişafı layihələri prioritət istiqamətlərindən biri kimi qəbul olunur.

Pesə təhsili sisteminde təlim və tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi, ölkə üzrə sağidlərin nüfuzluyorları barədə etibarlı məlumatların əldə edilməsi, həbələ dövlət təhsil standartlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün monitoring məxənzimləri müümət vəzifə olaraq irəli sürürlər.

Bütün sahələrdə olduğu kimi, pesə təhsilinin inkişafı və keyfiyyətinin arzu olunan səviyyəyə qaldırılmasına nəzarət edilməsində monitoring (mühəşahidə etmək) əsas mexanizm sayılır.

XX əsrin ikinci yarısında torpağın məhsuldar qatına daim müşahidələrin keçirilməsi monitoring adlandırılmışdır. Həmin termin çox fəal olaraq iqtisadiyyatda, biologiyada, tibb sahələrində, eləcə də təhsil sahəsində işlədir. "Monitoring" – hər hansı fəaliyyət sahəsinə baxış, müşahidə aparmanın deməkdir.

Monitoringın nəticəsinə görə tələb olunan vəziyyət öyrənilir, təhlil olunur və qiymətləndirilir.

Peşə təhsili müəssisəsi daxilində monitoring, əsasən ümumiləşdirilmiş

şəklinde məktəbin fəaliyyətində qarşıya qoymuş məqsəd müvafiq, eləcə də bir bir mülliət və şagirdin fəaliyyəti bərədə məlumatlar toplanması üçün aparılır.

Bu baxımdan, monitoring anlayışının məhiyyətinin daha geniş və ardıcıl təhlil edilməsi üçün təlim prosesinin dörd mərhələsinin nəzərdən keçirik.

İlk növbədə mövcud vəziyyətinə aşdırılmasına diqqət yetirik. Təhsil Sahəsində İslahat Programı Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin yeniləşdirilməsinin və müasirləşdirilməsinin əsas məqsəd kimi qarşıya qoymuşdur.

Təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsi, təhsil alanların hamisünün tələbini müvafiq əlverişli şəraitin yaradılması, bu məqsədlərin həyata keçirilməsində müvafiqlik meyari kimi prosesin səmərəliliyi həllədici rol oynayır. Məlumdur ki, təlimin keyfiyyətinin monitoringi təhsil sisteminin inkişaf ənənəsinə müyyən etməyə, eyni zamanda bu sahədə müvafiq qarşaların qəbul olunmasına şərait yaradan, nəzarət və təlimatın keyfiyyətinin inkişafını izləməyə imkan verən mexanizmlərdir.

Bələ bir sistem vəsitiylə respublika, ayrı-ayrı regionlər və təhsil müəssisələri səviyyəsində təlimin keyfiyyətini qiymətləndirmək, alınmış nəticələri dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sisteminin müvafiq göstəriciləri ilə müqayisə etmək mümkün olur. Ona görə də, monitoring təhsil sahəsində dövlət programının əsasını təşkil edən amillərdən biri sayılır.

Təhsildə keyfiyyətin əldə olunması, ilk növbədə aşağıdakılardan həyata keçirilməsini tələb edir:

- Təhsilin bütün pillələrində keyfiyyətin təmin olunmasına zəmanət verən demokratik təhsil sisteminin yaradılması;

- Şəxsiyyətin maraq və qabiliyyətlərini nəzərə alan, müxtalif tətqiqatlı təhsil müəssisələrində və təhsil programlarında istifadə etməkla təhsil prosesinin fərdiləşməsini;

- Təhsil Programının məzmunu və təhsil xidmətlərinin keyfiyyətinə görə rəqabətə davamlı təhlil səviyyəsinin formalşdırılmasını;

- Peşə təhsili müəssisələrində müasir tələblərə cavab verən keyfiyyətin təmin olunması üçün şəxsiyyətin inkişafına istiqamətləndirilmiş difərensiasiya və fərdiləşmə prinsiplərinə əsaslanan müxtalif variantlı təhlil programlarının hazırlanması;

- Buraxılış qruplarında təhlil sahələri üzrə təlimin təşkilində yeni pedagoji texnologiyaların tətbiqinə ehtiyac duyulur ki, onlar şagirdlərin inkişafını, şəxsiyyət kimi formalşamasını təmin etmək məqsədinə uyğun olsun, qarşıya qoymuş məqsədin həyata keçirilməsinə zəmanət versin.

Monitoring təsdiqinə təhsildə keyfiyyətin idarə olunan prosesin başlangıç vəziyyəti; təlim prosesinin əsas keçid səviyyələri; əks-əlaqə sistemi kimi struktur komponentləri nəzərə alınmalıdır.

Təhsil müəssisəsində təhsil fəaliyyətinin keyfiyyətinin monitoringinin keçirilməsi üçün məktəbin fəaliyyətini aşağıdakı üç istiqamətdə təhlil etmək lazımdır:

- Təhsildə dövlət siyasetinin həyata keçirilmə vəziyyəti;
- Təhsil alanlarının inkişafı və şəx-

siyyət kimi formalşaması üçün olverişli şəraitin yaradılma səviyyəsi;

- Müəllimlərin pedagoji prosesinin digər iştirakçılarının inkişaf və özünü inkişaf üçün olverişli şəraitin təşkili səviyyəsi, peşə tədris müəssisələrində təlimin keyfiyyəti, xüsusilə də dərsin keyfiyyəti haqda birinci informasiyanın alınması məqsədilə monitorinqin keçirilməsi üçün ilk növbədə, monitoring aparılan prosesi xarakterizə edən, özündə müasir təhsil sisteminin dayışan formalarını, dərsin inkişaf istiqamətini və müəllimin vəzifə borcunun yerinə yetirmə səviyyəsinə əks etdirən parametrlərin, göstərişlərin müəyyənləşdirilməsi tələb olunur.

Təlim-tərbiya prosesinin, məktəbin təhsil fəaliyyətinin xüsusən dərsin yeni təlim və pedagoji texnologiyalarından, interaktiv təlim metodlarından istifadə olunmaqla təşkili vəzifəyətini, onun keyfiyyətinin monitoringinin aparılması üçün göstəricilər (indikatorlar) müəyyənləşdirilməlidir.

- Təlimin əsasları (pedagoji prosesin təşkili və təlim texnologiyaları) şagirdə necə öyrədirilir?

- Öyrədici mühiti (tədris prosesinin təşkili və təlim-tərbiya prosesinə təsir edən amillər) şagirdə hansı şəraitdə mönimsədir?

- Peşə tədris müəssisələri üçün monitoring (təlim-tərbiya prosesinin və onun bütün komponentlərinin işi baradə məlumatlar əldə etmək və işin səmərəliliyini müəyyənləşdirmək üçün vəsiat) öyrətme prosesinin dərəmə, onun nəticəsinin göstəriciləri və proqnozu.

Pedaqoji monitoring zamanı təhsil

müəssisələrinin fəaliyyəti haqqında müxtəlif mənbələrdən daxil olan məlumatlar nizamlanır, sistemləşdirilir, proqnozlar verilir müvafiq correksiya işləri aparılır. Bu prosesdə onun funkisiyalarına aşağıdakılardan daxil edilməsi dəha məqsəd olur:

- Monitoring zamanı alınmış məlumatlar əsasında müəssisənin bu və ya digər strukturunun fəaliyyətin nizamlanması, müəllimlərin pedagoji ustalığının yüksəldilməsi;

- Monitoring zamanı alınmış məlumatlar əsasında müəssisənin inkişafinə əsaslanan proqnozlaşdırılması;

- Peşə təhsili müəssisələrindən monitoring zamanı alınmış məlumatlar əsasında keyfiyyətin yüksəldilməsinə yönələn təşkilat və idarəetmə sahəsində uyğun qərarların qəbul edilməsi;

- Peşə təhsili müəssisəsinin pedagoji monitorinqi əsas təlimin planlaşdırılan və real nəticələrinin səviyyələrinin müqayisəsi, alınan nəticələrin və təlim məqsədlərinin uyğunluq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, onun fəaliyyətinin güclü və zəif cəhətləri baradə dəqiqliyi, obyektiv və müqayisəli məlumatlar əldə etmək dərəcədə. Göründüyü kimi, peşə təhsil müəssisəsinin pedagoji monitorinqinin başlıca funksiyası təlim prosesi komponentlərinin və nəticələrinin qiymətləndirilməsidir.

İndi də təcrübənin öyrənilməsini nəzərdən keçirək. Xarici monitoring mərkəzi təhsil orqanının nümayəndələrindən təşkil olunur. Bu prosesdə həmçinin yerli idarəetmə orqanlarının nümayəndələri, ictimaiyyət, şagirdlər və işə götürülenlər iştirak edə bilərlər.

Yerli idarəetmə orqanları, idarə-

etmə formasından və xarakterindən asılı olmayaraq bütün tədris müəssisələri, eləcə də təhsil sistemində aid olan bütün müəssisələr xarici monitoringin obyektididir.

Xarici monitoringin nəticələrinə görə peşə təhsili müəssisəsinin reytingi və buna əsasən də onun statusu, kateqoriyası, üstün maliyyələşmə səviyyəsi müəyyənləşdirilir.

Qeyd olunmuş məsələlərin həyata keçirilməsi, qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün möhkəm zəmin yaratmaqla yanaşı doğru bir addım atılmış olur və əldə edilmiş nəticələrin digər sahələrə tətbiqi üçün geniş perspektivlər açılır.

Peşə təhsili müəssisəsində istehsalat təlimi üzrə monitoring apararkən aşağıdakı komponentlərə diqqət yetirilməsi səmərələr olur:

- Təhsil alanlarının seçdikləri peşə və ixtisas üzrə biliq, bacarıq və vərdişlərinin formalasdırılması vəziyyəti;

- Təlim alanlarının dərsdə müstəqil işlərinin təşkili, müstəqiliyyə və təşəbbüskarlığa həvəsləndirilməsi vəziyyəti;

- İstehsalat təlimi dərslərində şagirdlər tərəfindən hazırlanın məhsuluların tədris proqramlarının mövzuluna uyğunluğu;

- İstehsalat təlimi dərslərində texniki təhlükəsizliyi riyat edilməsi vəziyyəti;

- İstehsalat təlimi dərslərində təlimatların aparılmasının effektliyi;

- Şagirdlərin alətlərdən və texnoloji xəritələrdən istifadə edilməsi vəziyyəti;

- Şagirdlərin iş yerində əsas və

köməkçi avadanlıqlarla təmin olunması və onların içi vəziyyəti;

- Sanitariya-gigiyena qaydalarına riayət;
- Qabaqcıl iş üsullarının öyrənilməsi, ümumiləşdirilməsi və tətbiqi;
- İstehsalat təlimi dərslərinin təşkili.

Müşahidələr nəticəsində peşə təhsili sisteminin çətinlikləri onun inkişafına mane olan problemlər haqqında məlumatlar toplanır, təhlili və ümumi ləşdirməni təmin edir.

Nəzərə alınmalıdır ki, peşə təhsili sisteminde monitoring xidmətinə, təhsil müəssisəsinin işçiləri, metod birləşmələrinin sadrları, istehsalat təlimi ustaları, sinif rəhbəri və məktəb psixoloqu qalb edilə bilər.

Pedaqoji monitoring sistem üçün informasiya mənbələri şagird kollektivi, məktəbin müəllim kollektivi, valideynlər komitəsi, digər idarəetmə orqanları və təhsil müəssisəsinin yerləşdiyi regionun nümayəndələri ola bilər. Monitoringin nəticələrindən isə təlim-tərbiya prosesinin bütün subyektləri, valideynlər və şagirdlər də istifadə edə bilərlər.

Peşə tədris müəssisələrində monitoring işinin səmərəli nəticələr vermasının üçün aşağıdakı tələblərə əməl olunmalıdır:

- ekspertizanı keçirənlər səriştəli müətəxəssisler olmalıdır;
- təhsil müəssisəsində işlərin vəziyyəti barədə vaxtında və dəqiq məlumatlar alınmalıdır;
- nəticələr, verilən tövsiyə və təkliflər elmi şəkildə əsaslandırılmış, tam obyektiv və konkret olmalıdır;
- peşə tədris müəssisələrində aparılmış monitorinqin elmi cəhətdən əsaslandırılmış nəticələrin məzmunu, təsiri olmalı, onun və onun metodik yardım edilməlidir;
- monitorinqə aid ən yaxşı iş təc-rübəsi ümumiləşdirilməlidir.

Peşə təhsili sisteminin monitoringini keçirmək üçün hər hansı diaqnostik sistemin olduğunu üçün, müşayyən hazırlıq işləri görülməlidir.

Göründüyü kimi, monitoringin xidmətinin işi peşə təhsili sisteminin görünən sahəsinin proqnozlaşdırılması nəticəsində bu sahənin galəcək inkişafı və təkmilləşdirilməsi barədə qərar qəbul edilməsi yekunlaşdırılmalıdır.

Peşəkar kadrların hazırlanması və onları tələbatın aşdırılmasında vəziyyətinə görənən göldüllər, qeyd etmə lazımdır ki, Baki şəhər 1 nömrəli, Sumqayıt şəhər 2 nömrəli, Gəncə şəhər 2 nömrəli peşə məktəbində hazırlanın neft, qaz, kimya, dağ-mədən peşələri üzrə aparılan işlərin təhlili göstərmişdir ki, əmək bazarında bu peşələrə tələblər hələ də惆dur.

Araşdırıldılardan aydın olur ki, peşə təhsili müəssisələrində hazırlanın peşələr üzrə müasir fənn kabinetlərinin, laboratoriya və emalatxanaların təchizatının yaxşılaşdırılması, həmin ixtisaslardan dars deyən müəllim və istehsalat təlim ustalarının ixtisaslarını artırılması da öz nəticələrini verir. Aparılan təhlillər göstərir ki, respublikadakı iqdisi adı inkişafla əlaqədər olaraq neft, qaz, kimya, dağ-mədən peşə ixtisaslarına ehtiyac gündən-günə artdır. Peşə məktəblərinin bu sahədə göründüyü işlər ümumi istehsalat müəssisələrində rəğbətlə qarşılıanır.

Göründüyü kimi, təhsil istehsalat programının tələblərinə uyğun olaraq yeni tədris standartlarının hazırlanması, əmək bazarının tələblərini ödəyən kadr hazırlığı günün aktual məsələlərindəndir və peşə təhsili sisteminin inkişafı probleminin təxirəsinəlməz vəzifələrinə daxildir.

О мониторинге спроса на некоторые профессии

Резюме

В статье кратко излагаются основные функции педагогического мониторинга учебных заведений. Акцентируется внимание на то, что мониторинг качества обучения, является механизмом, устанавливающим развитие системы образования.

About the demand of monitoring to a number of professions

Summary

In this article the information is given about basic functions of pedagogical monitoring of educational institutions. Monitoring of the quality of training is emphasized to be the mechanism defining development of educational system.